

توضیح اجمالی:

یکی از نمونه‌های موفق جهانی در تأمین امنیت غذایی در شرایط بحرانی، تجربه کشور روسیه در دوران جنگ اوکراین است. بررسی شواهد میدانی نشان می‌دهد که شرایط جنگی و فشارهای ناشی از تحریم‌ها، زنجیره‌های تأمین محصولات اساسی و نهاده‌های کشاورزی کشور روسیه را با چالش‌های زیر مواجه نمود:

- **تحریم‌های غرب:** ممنوعیت یا محدودیت صادرات محصولات و نهاده‌های کشاورزی از اروپا و ایالات متحده به روسیه؛
- **حذف منابع کلیدی واردات محصولات و نهاده‌ها:** فسخ یا تعلیق قراردادهای تأمین‌کنندگان جهانی تحت فشارهای سیاسی؛
- **چالش‌های لجستیکی:** اختلال در مسیرهای لجستیک بین‌المللی زمینی، دریایی و هوایی (به‌ویژه از سمت اروپا و آمریکا)؛
- **عدم تعادل در عرضه و تقاضا:** کاهش ارزش روبل و افزایش قیمت محصولات و نهاده‌ها، احتکار و خریدهای هیجانی.

به منظور رفع این چهارچالش اساسی، دولت روسیه بلافاصله پس از آغاز جنگ در فوریه ۲۰۲۲، اقدامات واکنشی لازم را به منظور اطمینان از تأمین و توزیع مطلوب کالاهای اساسی در سطح کشور صورت داد و پس از تشدید تحریم‌ها در اکتبر ۲۰۲۲، شورای هماهنگی بحران روسیه در سطح نخست وزیری به منظور پاسخ به نیازهای نظامی و مدیریت یکپارچه در بخش‌های غذا، انرژی و لجستیک تشکیل شد که سیاست‌هایی را در حوزه واردات، صادرات، ذخایر راهبردی و لجستیک کالاهای اساسی اخذ نمود. حاصل تصمیمات نهادهای دولتی و بعدها شورای هماهنگی بحران، مجموعه اقدامات کوتاه‌مدت و میان‌مدت به شرح زیر می‌باشد:

۱. **مدیریت واردات:** جایگزینی مبادی پیشین واردات محصولات و نهاده‌های کشاورزی با کشورهای چین، هند، برزیل، بلاروس، ایران، آسیای میانه و قفقاز (در کوتاه‌مدت) و برنامه‌ریزی برای افزایش ضریب خودکفایی در تولید این محصولات (در میان‌مدت).
۲. **محدودیت صادرات:** اعمال ممنوعیت و سهمیه‌بندی (در کوتاه‌مدت) برای صادرات محصولات اساسی کشاورزی (نظیر غلات، آرد، دانه‌های روغنی و روغن آفتابگردان، قند و شکر و کودهای شیمیایی) جهت جلوگیری از بروز کمبود در داخل.
۳. **افزایش ذخایر راهبردی:** افزایش سطح ذخایر کالاهای اساسی از جمله غلات، آرد، روغن، شکر و گوشت از محل تولیدات داخلی (به عنوان مثال افزایش سطح ذخایر غلات از مصرف معادل ۳ ماه در سال ۲۰۲۲ به رقم معادل ۶ ماه در سال ۲۰۲۳).
۴. **قیمت‌گذاری مداخله‌ای:** تعیین سقف قیمتی یا انعقاد توافق‌نامه داوطلبانه قیمت ثابت با تولیدکنندگان و خرده‌فروشی‌های بزرگ زنجیره‌ای برای عرضه یازده قلم کالای اساسی (در کوتاه‌مدت)، در ازای اعطای یارانه تولید، دسترسی به اعتبارات ارزان و کاهش مالیات بر ارزش افزوده برای برخی اقلام.
۵. **مدیریت تقاضا:** سهمیه‌بندی موقت فروش کالاهای اساسی به ازای هر مشتری در فروشگاه‌های زنجیره‌ای.
۶. **تقویت نظارت بر بازار:**

- **در کوتاه‌مدت:** نظارت‌های میدانی شدید بر شبکه خرده‌فروشی توسط نهادهای نظارتی (مانند سرویس فدرال ضدانحصار) برای جلوگیری از احتکار و نیز دسترسی مستقیم دولت به سامانه‌های «پی.او.اس» (POS) فروشگاه‌های زنجیره‌ای.
- **در میان‌مدت:** توسعه سامانه‌های رصد هوشمند بازار برای نظارت لحظه‌ای بر قیمت کالاهای اساسی در فروشگاه‌های زنجیره‌ای در سطح ملی و راه‌اندازی سامانه هشدار افزایش غیرعادی قیمت برای برخی اقلام کلیدی.

۷. **لجستیک:** استفاده از مسیرهای لجستیکی جایگزین برای واردات محصولات و نهاده‌ها از مبادی جدید (از جمله کریدور شمال- جنوب، مسیرهای ریلی از مرزهای چین و قزاقستان، و مسیرهای زمینی و دریایی به ترکیه و مسیر دریایی کانال سوئز).

نکات کلیدی:

با توجه به تجربه موفق روسیه در جنگ اوکراین و اقتضائات و شرایط خاص ایران، پیشنهادات زیر برای تقویت عملکرد تأمین و توزیع کالاهای اساسی در شرایط بحرانی احتمالی قابل‌ارایه می‌باشد:

۱. امکان‌سنجی افزایش سطح ذخایر راهبردی کالاهای اساسی: با توجه به تجربه روسیه در افزایش سطح ذخایر راهبردی کالاهای اساسی در پاسخ به نیازهای خاص دوران جنگ، به نظر می‌رسد امکان‌سنجی برای اقدام مشابه در ایران ضروری باشد. سطح ذخایر راهبردی کشورمان معادل حدود ۳ تا ۶ ماه مصرف کل کشور است که با توجه به نامشخص بودن زمان وقوع بحران‌های آتی و شدت اثرگذاری آن‌ها، لازم است اقدامات لازم برای افزایش ذخایر با سطوح پایین‌تر تا میزان مصرف معادل ۶ ماه، صورت گیرد.

۲. توجه به مقوله کنترل قیمت در زمان‌های بحران به عنوان یک متغیر کلیدی برای تأمین امنیت ذهنی و غذایی مصرف‌کنندگان: پیشنهاد می‌شود آخرین دستورالعمل ابلاغی نرخ‌گذاری کالا و خدمات صنفی با توجه به ملاحظات تهدیدات آتی، مورد ارزیابی مجدد قرار گیرد تا در صورت نیاز، ترتیبات لازم برای قیمت‌گذاری کالاهای اساسی در شرایط بحرانی در آن گنجانده شود.

۳. استفاده از ابزارها و روش‌های نوین در راستای کنترل و نظارت هوشمند در بازار در راستای کنترل قیمت‌ها و مقابله با احتکار: با وجود اینکه این موضوع سال‌هاست که مطرح می‌باشد، اما همچنان غلبه با شیوه‌های نظارت فیزیکی و غیرهوشمند است. با توجه به لزوم تشدید نظارت بر بازار در شرایط بحرانی، پیشنهاد می‌شود توسعه سامانه‌های رصد و پایش هوشمند کالاهای اساسی در سطح کشور با قابلیت رصد لحظه‌ای قیمت این اقلام و هشدار خودکار افزایش قیمت غیرعادی در دستور کار قرار گیرد.

۴. توجه ویژه به برای افزایش خودکفایی در محصولات اساسی کشاورزی در راستای هدفگذاری برنامه هفتم: طبق ماده ۲۳ برنامه هفتم پیشرفت (فصل هفتم - امنیت غذایی و ارتقای تولید محصولات کشاورزی)، برای دستیابی به متوسط وزنی ضریب خودکفایی گندم، جو، برنج، حبوبات، گوشت قرمز و سفید و شکر تا میزان ۹۰ درصد و برای ذرت و دانه‌های روغنی تا ۴۰ درصد هدفگذاری شده است. با توجه به احتمال آسیب‌پذیری و اختلال در تأمین محصولات کشاورزی از محل واردات در طول بحران‌های آتی، لازم است اجرای ماده فوق مورد توجه جدی دو وزارتخانه جهاد کشاورزی و صنعت، معدن و تجارت قرار گیرد.

۵. تثبیت جایگاه قانونی قرارگاه مرکزی شهید سلامی به عنوان سازوکار هماهنگی برای مدیریت بازار در شرایط بحران: به منظور ایجاد یک سازوکار هماهنگی نظام‌مند برای واکنش سریع در برابر بحران‌های ناشی از جنگ، لازم است جایگاه قانونی مشخصی برای قرارگاه مرکزی شهید سلامی که با پیشنهاد بسیج اصناف تشکیل شد تعریف شود. همچنین با توجه به تجربه فعالیت این قرارگاه در طول جنگ ۱۲ روزه تحمیلی، لازم است اهداف، شرح وظایف، نحوه فعالیت، و حتی سازوکارهای همکاری با تأمین‌کنندگان و توزیع‌کنندگان بخش دولتی و خصوصی برای تأمین و توزیع کالاهای اساسی به طور دقیق و شفاف برای شرایط بحرانی تعیین شود. ضمن اینکه دبیرخانه این قرارگاه می‌تواند ذیل وزارت صنعت، معدن و تجارت ایجاد گردد.

